

Квітка під каменем

КУПИТИ

Про книгу

Роман розповідає про життя в курфюрстві Саксонському та Французькому королівстві у першу чверть XVIII століття. Читачеві належить не тільки дізнатися про винахід європейської порцеляни та роботу художників Мейсенської мануфактури, а й розгадати загадку смерті старого майстра, стати свідком першої пристрасті молодого учня з фабрики, поринути в політичні інтриги при королівських дворах Версаля і Дрездена, а також проникнути в любовні таємниці могутнього саксонського міністра.

«Посол Великої Британії став переглядати книжки на полиці, з неабиякою обізнаністю даючи їм нескладні визначення: "Дитячий лепет", "Занадто манірно", "А оця тут з якого дива?", доки не зупинився на невеличкому томику в синьому сап'яні: "А оце вже трохи краще". Люк Шауб зняв книжку з полиці та спустився униз.

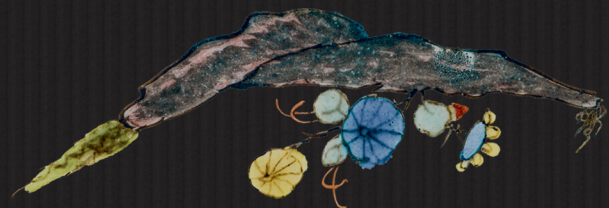
– "Школа Венери, або жіночі захоплення" – гарна книжка! Знаєте, мій друже, я ж був кимсь на кшталт приватного бібліотекаря і секретаря з інтимних справ його величності короля Георга: відповідав за зачине-ну книжкову шафу з подібними книжками. Я мав надавати їх королю, коли той бажав почитати щось незвичне, а також поповнювати колекцію новими томами, – поділився Люк. – Але недоброзичливці відсунули мене від суверена з тієї підстави, що я недостатньо шляхетний, щоби бути наближеним до короля.

– Хочете позичити і "Школу Венери"? – поцікавився граф.

– Ненадовго, та вона не покине вашої домівки. А тепер – до будуара! Там я почитаю вам цю книжку, аби ви не псували собі очі, Карле Генріху, – Люк схилив голову набік, лукаво посміхнувся, а потім упритул підійшов до графа Гойма і зробив жест, який обов'язково спричиняв у графа очікувану його партнером реакцію».

Дія роману відбувається на початку XVIII століття в Європі: Парижі, де граф фон Гойм служить послом курфюрства Саксонського та королівства Польського, і Мейсені, де на порцеляновій мануфактурі починає свою кар'єру підліток Тобіас Сезен.

Лінії життя графа й Тобіаса стикаються, коли Август Сильний відкликає свого посла і призначає його на посаду міністра й директора Мейсенської порцелянової мануфактури. Інтриги при французькому та саксонському дворах, чвари на фабриці, детективна лінія з отруєнням комісара фабрики, любовний зв'язок графа з послом Великобританії та перша пристрасть Тобіаса до відставного кавалериста розгортаються на тлі розповіді про винахід і перші два десятиліття існування європейської порцеляни.

АНАТОЛІЙ ВИШЕВСЬКИЙ

18+

КВІТКА ПІД КАМЕНЕМ

Анатолій Вишевський народився 1954 року в Чернівцях. З 1974-го друкувався в радянських виданнях – «Літературній газеті» та журналі «Юність». Після еміграції з СРСР 1979 року публікувався в журналі «Континент».

У співавторстві з Борисом Брікером видав дві книжки оповідань: «Собача справа» (1983) та «Ми не говоримо на їдиш» (2021). 2018 року у видавництві «Meridian Czernowitz» був опублікований перший роман Анатолія «Тендітні фантазії обербоєсєрєра Лойса».

Новий роман письменника, «Квітка під каменем», – своєрідний приквел «Тендітних фантазій». Як і в першому романі, у центрі розповіді тут теми порцеляни й одностатевого кохання.

АНАТОЛІЙ ВИШЕВСЬКИЙ

КВІТКА ПІД КАМЕНЕМ

Роман

Переклад з російської *Лариси Хомич*

УДК 82-3

В 55

Вишевський Анатолій

Квітка під каменем : роман / Анатолій Вишевський ; пер.
з рос. Лариси Хомич. – Чернівці : Книги – XXI, 2024. – 616 с.

ISBN 978-617-614-674-2 (паперове видання)

ISBN 978-617-614-575-2 (електронне видання)

Роман розповідає про життя в курфюрстві Саксонському та Французькому королівстві у першу чверть XVIII століття. Читачеві належить не тільки дізнатися про винахід європейської порцеляни та роботу художників Мейсенської мануфактури, а й розгадати загадку смерті старого майстра, стати свідком першої пристрасті молодого учня з фабрики, поринути в політичні інтриги при королівських дворах Версаля і Дрездена, а також проникнути в любовні таємниці могутнього саксонського міністра.

Усі права застережено.

Жодну частину з цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

ISBN 978-617-614-674-2

(паперове видання)

ISBN 978-617-614-575-2

(електронне видання)

© Книги – XXI, 2024

© Анатолій Вишевський, 2024, *текст*

© Лариса Хомич, 2024, *переклад*

© Ерік Первухін, 2024, *ілюстрації*

Квітка під каменем

ЧАСТИНА ПЕРША

I

ИРЯК на лобі пручався, й тонкі пальці вкотре стиснули його, сподіваючись вичавити гній. Хлопчик вступав до цієї боротьби не вперше: прищі вкривали все обличчя Тобіаса й були його прокляттям. Найкраще було дочекатися, коли в середині прища виникне білий пухирець, але чиряк цілу ніч наривав і пульсував, не давав спати. Тобіас ледь дотерпів до ранку і тепер низенько схилився у своїй комірці над старим матрацом, на якому стояла неглибока видовбана миска з водою — дзеркало. Щоправда, в цьому дзеркалі у передсвітанкові години хлопчик однаково нічого не бачив, окрім чорного кола на хисткій поверхні.

Раптом Тобіас відчув сморід, а потім із нього стягнули панталони, й щось не надто тверде стало

ззаду наполегливо домагатися входу. Арканіст і комісар Мейсенської порцелянової мануфактури майстер Рюкерт задрав на собі жорстку нічну сорочку, прилаштувався за хлопчиком і міцно стиснув його тіло пальцями-сосисками. Поважному панові нарешті вдалося завести неслухняний член у Тобіаса, і хлопчик застогнав. Із першим стогоном орган всередині Тобіаса затвердів, і біль посилювався. Товстий живіт майстра Рюкерта ритмічно бився об дупку юнака, вода в мисці хиталася із боку на бік і обіцяла ось-ось хлюпнути через край. Тобіас розслабився і віддався звичному процесові: з досвіду це був найпевніший спосіб уникнути надмірного болю. Терпіти хлопчикові залишалося недовго: недовзі поштовхи почастишають, пальці втиснуться в тіло — наступного дня на цих місцях з'являться синці, — а далі дядько щосили притисне Тобіаса до себе, і всередині у хлопчика почне пульсувати й викидати сім'я член гвалтівника. Після особливо бурхливого викиду сімені дядько нагороджував Тобіаса цілунком у шию й додавав:

— Писок у тебе мерзений, натомість дупка — мистецький твір!

Дупки своєї Тобіас ніколи не бачив й змушений був покладатися на думку маститого фахівця з порцеляни.

Сьогодні, однак, усе пішло не так. Замість того щоби прискорити рух, тіло дядька раптом застигло, член опав, а сам він видав протяжний трубний звук, який Тобіас чув лише раз у житті, коли його мати тужилася, народжуючи його брата. Ані мати, ані немовля не пережили того дня. Не припиняючи кричати й не зважаючи на все ще задрану сорочку, дядько побіг до дружини.

Будинок ожив: вискочили з постелей дружина майстра та його доньки-двійнятка, Лорхен і Гретхен. Видерті із солодкого недільного сну, вони натягли на себе перше, що трапилося під руку, і в будинку одразу здійнявся галас, почалося голосіння. Тобіас зрозумів, що без нього не обійдеться, він швиденько підтягнув панталони, поставив миску з водою на підлогу біля матраца й вийшов до родини, яка прокинулася.

Комісар мануфактури потерпав від зубного болю: прокляттям майстра Рюкерта були його зуби. Вони гнили й поширювали довкола шановного

мужа сморід, якому могли позаздрити відхожі місця в замку за тривалої відсутності дощів. Як усі люди зі здоровим глуздом, пан Рюкерт до останнього не вдавався до послуг цирульника й терпів біль, як міг. Дружина майстра Емма Франциска купувала зілля й поїла чоловіка відварами, а коли біль посилювався, майстер ішов до аптеки на Ринковій площі та приносив звідти червоно-брунатний laudanum. У такі дні він ставав веселим та добросердним і навіть забував навідуватися до Тобіаса. Та згодом laudanum припиняв допомагати – і все знову закінчувалося цирульником.

На кухні дружина майстра Рюкерта метушливо розпалювала пічку, щоб заварити трав'яний декокт, а заспана добродісна донька Лорхен непевною рукою відлічувала краплі у срібний келих на трьох кульках-ніжках. А Гретхен побачила, що будинок не горить, і повернулася у постіль.

Келих майстру Рюкерту підніс у подарунок батько Тобіаса, привіз два роки тому з Брауншвейгу разом з одинадцятирічним сином, якого просив улаштувати на порцелянову мануфактуру учнем. Покійна мати Тобіаса доводилася майстру

далекою родичкою, і той, оцінивши поглядом хуленького підлітка, одразу погодився і навіть запропонував, щоби той мешкав у них у комірці. Приміщення, щоправда, без вікна, натомість узимку не так холодно, а дивитися у вікно – лише пустощі. Невдоволену козу перемістили на зиму до сараю, на підлогу комірки кинули матрац – і пануй собі!

Тобіас забрав у Лорхен келих і пляшечку з ліками та щедро накрапав настоянки з гострим запахом до срібної посудини: хоча хлопчиків не було за що любити дядька, він по-християнському жалів страдника. Тобіасові приємно було тримати в руках келих, який зробив батько, річ пам'ятала рідну оселю, коли в тій іще царювало щастя. Посудину 1694 року замовив місцевий барон. На вилитій срібній поверхні були відчеканені три овальні віньетки: із портретом молодого курфюрста Фрідріха Августа, який того року зійшов на саксонський трон, із родовим гербом Веттинів та з гербом курфюрства Саксонського – схрещеними мечами. Поміж віньетками срібних справ майстер Сезен розмістив квітучі кущі. [I]

Барон помер — так і не дочекався замовлення, — і батько відвіз келих до Мейсену, сподіваючись, що дорогий подарунок допоможе синові завоювати прихильність комісара мануфактури. Доброзичливість родича, однак, виявилася надмірною: шанований майстер і зразковий сім'янин обрав племінника для тілесних утіх.

Дядько прийшов до кімрки Тобіаса перед світанком першої ж неділі після від'їзду племінникового батька. Хлопчик спав і прокинувся від того, що не може дихати: його тендітне тіло було цілком укрите тушею дядька. М'якою долонею, наче подушкою, той затуляв рот Тобіаса, видихаючи зі сморідного рота слова: «Лежи тихо, і все буде добре». Хлопчик лежав тихо, але добре йому від цього не стало — було боляче, дуже боляче. Першої ночі дядько не задовольнився одним разом і, трохи відпочивши на Тобіасові, знову запхав у того товстий член. Після другого разу він підвівся, обтрусився та пішов до себе, а на прощання пробурмотів, не дивлячись на хлопчика: «Щоби нікому! Бо життя тобі не буде». Майстер Рюкерт незмінно приходив рано-вранці в неділю, і Тобіас на цей час почав хова-

тися. У маленькому будиночку в усіх кімнатах спали домашні, тож відшукати потаємне місце було непросто. Дядько завжди знаходив хлопчика: під лавкою в кухні, у передпокої, у сарайчику, скорченого за козою, чи під власним матрацом у кімнаті. Одного разу Тобіас спробував опиратися, іншим разом влітку ночував у дворі під парканом. В обох випадках майстер зрештою домагався свого. Лише до звичайного гвалтування додавалася ще прочуханка. І хлопчик підкорився.

Пролунав пронизливий крик: зуб майстра знову вистрелив болем.

— З тобою лише смерті очікувати! — дядько вихопив із рук Тобіаса срібний келих і, кривлячись, проковтнув гірку рідину.

Від ліків майстру полегшало, й він повеселішав. Родина почала збиратися на недільну службу, усі помилися і вдяглися у святкове вбрання. Тобіас одягнув недільну сорочку, все решта на ньому було те саме, що й у будні: штани, куртка, на ногах збиті батькові черевики, які були йому завеликі й звалилися на кожному кроці. До дев'ятої ранку з'ясувалося, що до собору вони не підуть: дії крапель

надовго не вистачило, і біль повернувся з новою силою. Вирішили послати Тобіаса на вулицю Троянд по цирульника. Дівчатка, почувши адресу, захихикали, а майстер попередив Тобіаса, кривлячи від болю рота:

– Лише швиденько, одна нога тут, друга – там!

Будиночок, який за талер із чвертю на місяць винаймала родина комісара мануфактури Рюкерта, примостився в респектабельному районі на схилі Фрайхайд: майстер не бажав мешкати далеко від місця, де працював. Фабрика розміщувалася в замку на горі, і дядько зазвичай шкутильгав туди, немов качка, перевалюючись і навкіс викидаючи ноги. Майстер Рюкерт був невисоким і огрядним, не бажав витратити гроші на тростину й волів ходити крутими вуличками Мейсену, спираючись на голову Тобіаса, як на набалдашник палиці. Тітка була високою і худю, із сумними очима, й усіх жаліла. Вона гладила доньок по головах і примовляла: «Бідолашні!». Одного разу вона погладила по голові й Тобіаса. Після роботи майстер та учень приходили додому, і в родини була вечеря: по буднях – юшка з капусти й брукви та кусень хліба, а по

неділях подавали цибулевий суп і свинину. Опісля вечері двійнятка йшли до своєї кімнати і про щось шепотіли, а дядько й тітка мовчки грали у карти, доки не сутеніло. Потім усі йшли спати, свічок не палили. На Тобіаса ніхто не зважав.

Хлопчик легко біг униз крутими вуличками до центру міста: до черевиків, які спадали з ніг, він уже пристосувався. Дорогою Тобіас обганяв містян, які йшли на недільну службу до церкви Богородиці, а назустріч йому прямували вгору майстри, підмайстри, учні та посадовці порцелянової мануфактури: для них службу правили в соборі на території замку.

Вже кілька днів тривало бабине літо, і святково вдягнені люди підставляли обличчя оманливим осіннім променям і намагалися цього, можливо, останнього теплого дня вхопити в сонця навіть більше, ніж воно могло дати, як викинутий із балії на землю короп хапає круглим ротом повітря, намагаючись надихатися про запас, перш ніж господиня, що вже гострить на камені ніж, випустить із нього тельбухи.

Тобіас заскочив цирульника на виході з дому, той збирався йти до церкви. На службу пан Шоне,

звісно, вже не пішов, схопив зі столу сумку з інструментами та поспішив за хлопчиком до добре знайомого йому будинку.

— Я попереджав, майстре Рюкерте, що зуби не дадуть вам спокою, — від порога привітав пан Шоне свого пацієнта. — І двох місяців не минуло, як я вирвав у вас гнилий зуб і пропонував зробити те саме з рештою, адже й вони ні до чого не придатні. Але ви відмовилися, сподіваючись на «як Бог пошле». Чи грошей було шкода?

Майстер Рюкерт сидів на табуреті посеред кухні, навколо нього скупчилися хатні, до них долучилася Гретхен. Бідолаха хотів був відповісти цирульникові, але той вхопив його однією рукою за ніс, немов збирався голити, а другою — за підборіддя, яке потягнув донизу. Відкирився смердючий рот пана арканіста, де самотньо, немов пні після пожежі, стирчали рідкі корінці згнилих і тих, що догнивають, зубів. Усі з нетерпінням очікували на вирок цирульника.

— Усі треба виривати! — підсумував пан Шоне.

Цирульник засукав рукави й вийняв із сумки кліщі, долото, молоток і кілька дивних інструмен-

тів, схожих на циркулі, в яких одна нога закінчувалася зубчастим півколом, а друга була схожа на довгий пташиний дзьоб. В основі інструмента була дерев'яна ручка, від частого використання відполірована та вкрита бурими плямами.

— Ні, — запротестував комісар мануфактури, — іншими я ще жую. Виривайте лише цей, що болить.

Дядько необережно тицьнув у зуб пальцем і негайно зайшовся криком.

— Не смішіть мене, майстре Рюкерте. Там уже нічим жувати! — насправду розсміявся цирульник.

— Скільки коштує вирвати зуб? — поцікавився дядько.

— Чверть талера, як і минулого разу. За п'ять зубів, що у вас залишилися, — талер із чвертю, — відповів цирульник.

Майстер розгублено дивився на хатніх, ніби очікував підтримки, в нього був такий нещасний вигляд, що Тобіасові стало шкода дядька.

— Майстре Рюкерте, — раптом сказав цирульник, — із нагоди неділі я запропоную вам знижку: за талер видеру всі п'ять зубів. Лише погоджуйтеся негайно — бо передумаю.

Якщо у пана арканіста й були до того сумніви, останній аргумент вплинув: не дослухатися до голосу розуму майстер не міг.

Рештки п'яти зубів містилися у передній частині рота з боків, і цирульник розраховував, що великого клопоту з ними він не матиме. Пан Шоне усвідомлював, що організм сам побажає позбутися своїх непридатних відростків. Цирульник мав рацію. Зуби, які ще зберегли рештки корон, пан Шоне видаляв за допомогою дивного інструмента, який звав «пеліканом». Гачком на кінці довгого дзьоба він захоплював зуб, другу ногу своєрідного циркуля притискав до ясен і прокручував ручку.

— А! — лише встигав сказати майстер Рюкерт, як зуб уже боком вивалювався з гнізда й падав на земляну долівку кухні.

Останньою настала черга хворого зуба, хоча назвати попередні здоровими було б перебільшенням. Цирульник залишив його на кінець через побоювання, що майстер Рюкерт передумає рвати решту. Із цим довелося подовбатися, і цирульник звернувся до допомоги долота й молотка: пеньок

розкришився, коли його схопили кліщами. Та щойно вузьке долото під ударом молотка спробувало проникнути під уже відсутній зуб, корінь добровільно вистрибнув із гнізда.

З рота дядька вилилося на диво небагато крові; діри від зубних пеньків і гнилих корінців цирульник затикав пасемками прядива та притримував їх пальцями, рвучи далі.

Коли в роті більше нічого не залишилося, пан Шоне вийняв і кинув на підлогу просякнуте кров'ю волокно, замінив його новим і наказав дядькові стиснути щелепи й сидіти нерухомо десять хвилин. Час відмірювали за срібним годинником майстра Рюкерта. Після ще двох таких замін крові вже майже не було видно. Цирульник востаннє набив прядивом рот майстра Рюкерта й залишив йому про запас невеличкий пучок волокна та прості інструкції: до кінця дня сидіти чи лежати, стискувати ясна щелепами, нічого не їсти й не розмовляти. Цирульник, однак, пішов не одразу.

— Майстре Рюкерте, ви розв'язали одну проблему: позбулися гнилих зубів, тепер слід подумати, на що їх замінити, — розпочав пан Шоне.

Майстер замукав.

— Ви мовчіть і тисніть яснами на прядиво, говоритиму я. Ви лише кивайте, — похмурнішав циркульник.

Майстер кивнув, погоджуючись.

— Треба створити вам зубні протези. Тут є чотири шляхи: їх можна зробити із золота, зі слонової кістки, порцеляни чи з дерева. Якщо із золота чи кістки, треба надсилати зліпок до Дрездену: золотих справ майстрів у Мейсені немає. До того ж це дороге. З порцеляни, утім, не дешевше, ніж із золота. А якщо з дерева, то я знаю хорошого столяра, він уже точив для мене протези. Гадаю, золоті чи порцелянові для вас...

Майстер Рюкерт, не погоджуючись, замотав головою.

— Не мотайте головою, я ж казав: кивати, лише кивати! Ви ізнову відкриєте кров. Сам знаю, що золоті ви не хочете. Тож дерев'яні?

Тепер про зуби до протезів. Є негідники, які продадуть вам зуби з могили: нині нерідко грабують цвинтарі, щоби позбавити небіжчика зубів. Я цим займатися не буду — і не просіть! Як це мій пацієнт

щоразу, як жуватиме, буде думати, що між його зубів ще недавно повзали хробаки...

Майстер перехрестився.

— А тепер, майстре Рюкерте, гарна новина: третього дня в нас у Мейсені убився сажотрус, бідолаха впав із даху...

Дружина майстра схопилася за голову, а донька Лорхен зблідла, хитнулася й ледь не гепнулася на підлогу — Тобіас притримав її за лікоть.

— Прошу зауважити, — циркульник підняв угору великий палець, — що впав він дуже вдало, на спину. Зламав хребет і одразу помер. А голова та щелепи спереду абсолютно добрі. І зуби живенькі залишилися. Майстре Рюкерте, бачили б ви ці передні зуби — мені б такі. Я тут-таки купив їх у вдови, не пошкодував чотири талери, поставлю, думаю, солідному чоловікові на радість, нехай кусає собі на здоров'я.

Тобіасові так і кортіло запитати, як у мертвого виявилися живі зуби, але в родині дядька він звик нічого не запитувати. А от дружина майстра уточнила:

— Кусати? А як же жувати?

— Жувальні зуби не витримали падіння. Вони ж розташовуються в голові ззаду, шановна матроно. Коли камінь проломив бідоласі голову... — цирульник хотів науково обґрунтувати, чому пропали для потомства задні зуби сажотруса, але побачив вираз жаху на обличчях жінок і вирішив не продовжувати.

Майстер сидів і щосили тиснув на клоччя, доля молодого бідолахи його не цікавила. Натомість згадка про чотири талери призвела комісара мануфактури до стану нервового збудження.

— Як чотири талери? — виплюнув він навіп із кров'ю.

— Не розтуляйте рота! Лише кивати. Я ж казав! — насів на нього цирульник. — А ви думали отримати повен рот зубів безоплатно? До речі, чотирма талерами ви не обійдетесь, треба ще заплатити столярів талер і придбати хоча б чотири жувальні зуби.

— Де придбати? — знову подала голос дружина.

— За ціною у чверть талера за зуб ви знайдете охочих. Та краще пошукати поблизу, серед хатніх, — і цирульник подивився спершу на майстра Рюкерта, а потім перевів погляд на Тобіаса.

Всі подивилися на хлопчика, а той схопився за рот і замотав головою.

— Лише подумай, — одразу взявся вмовляти Тобіаса пан Шоне, — тільки чотири зуби, яких, до того ж, у роті не видно. Ти без них легко обійдешся, а дядькові допоможеш, іще й талер заробиш. Талер! — цирульник повчально підняв до стелі вказівного пальця.

Майстер Рюкерт ізнову замотав головою, спробував говорити, і з його рота до підлоги потягнулася кривава нитка слини.

— Пам'ятайте, що я казав вам, майстре! Рота не розтуляти й лише кивати. Я все владнаю, — суворо зупинив дядька цирульник і рукою схопив хлопчика за плече.

За хвилину Тобіас уже тремтів, сидячи на табуреті посеред кухні. А пан Шоне й майстер Рюкерт нахилилися до нього обабіч: відтягували хлопчикові щоки й, копирсаючись у роті пальцями, оглядали зуби.

Від рук цирульника йшов гострий запах, від якого Тобіасові було зле.

— А ту шо? Грхи гриз? Я за цей і крцр не дам, — обурено тицьнув пальцем у зуб дядько.

— Вгамуйтеся, майстре Рюкерте, і не розмовляйте. Це борозна так іде, емаль не пошкоджена, — заспокоїв цирульник.

Далі Шоне взявся за Тобіаса:

— Ти не бійся, ти ж бачив, як у майстра Рюкерта все швидко вийшло? А кров зупиниться — не вічно ж їй текти. Головне, пам'ятай: ти допомагаєш своєму благодійникові та ще й заробляєш цілий талер!

Цирульник знову узявся за «пелікана», тільки тепер Тобіас не дивився на цей дивний циркуль здалеку. Страшний інструмент захопив зуб хлопчика, металічне віяло вчепилося в ясна, пан Шоне покрутив ручку, щось хруснуло в голові в Тобіаса, й від болю він інстинктивно подався вгору.

Цирульник гукнув жінок, дві доньки майстра Рюкерта впали на плечі Тобіасу, і той осів назад на табурет. Цирульник повертав ручку знову та знову, і все повторювалося: хрускіт, ривок угору, Лорхен і Гретхен на плечах, і лише біль, що свердлив у голову, ставав дедалі нестерпнішим. Аж на п'ятий раз зуб неохоче піддався й зі скрипом покинув своє місце в роті, услід за ним одразу ринула кров.

Однією рукою цирульник затиснув відкриту рану клоччям, іншою вже захопив наступного зуба. Клоччя було чимсь змочене, від нього відходив той самий невідомий запах, що й від рук цирульника. Кров лилася, ручка крутила дзьоб «пелікана». Тобіас кричав, навіть не усвідомлюючи, що кричить, а цирульник далі заробляв свої талери. Майстер Рюкерт сидів, скоцюбившись, у кутку кухні й тиснув яснами на клоччя.

Нарешті цирульник випрямився, відійшов від Тобіаса й висипав у глиняну миску чотири зуби. Три були цілими, в останньому бракувало корінця: під кінець утомлений пан Шоне, замість того щоби крутнути, рвонув ручку, й зуб обломився.

— Один все ж таки доведеться вставити, — цирульник подивився на майстра Рюкерта, щось прикидаючи, — від кабана.

— За зламаний зуб я не плачу, можеш забирати його назад. Мабуть, він гнилий, тому й не вийшов цілком, — сказав майстер Рюкерт крізь стиснуті ясна: до майстра вже повернуся дар мови.

Тобіас сидів мовчки. По щоках у нього текли сльози.

— Отримай свої дві третини талера. Я навіть більше даю тобі, ніж належить! — і дядько тицьнув хлопчиків в руку холодний круглячок.

Звісно, Тобіас був сам винен, що не стежив за своїми зубами, тож і отримав менше. Але ж дядько не поскупився й дав йому дві третини талера замість трьох чвертей!

Батько навчив сина лічби, він завжди казав, що рахувати важливіше, ніж читати. І Тобіас став ділити та множити подумки. У талері тридцять шість грошів, третина талера — дванадцять грошів. Четверть талера — дев'ять грошів. Отже, дві третини — це двадцять чотири гроші, а три чверті — двадцять сім грошів. Дядько недодав йому три гроші! Тепер Тобіас плакав не стільки від болю, скільки від підступності дядька: смердючий товстун, немов людоджер із казки, жорстоко брав його тіло й пожирав, починаючи із зубів. «Ще й обманює безвідмовного й безпомічного хлопчика», — підігрівав себе Тобіас. Сльози зливою ринули з очей, щелепи розтиснулися, рани відкрилися. Він ридав, розмазував кров, соплі та сльози на прищавому обличчі й думав, що його муки ніколи не закінчатся.

Усе колись закінчується. До вечора кров зупинилася, біль перейшов із гострого в ниючий, тоді ж ущухли й ридання. Хлопчик трохи погикав, похлипував і заспокоївся. Він пішов до своєї комірки, правою рукою поміняв прядиво в роті. Умив обличчя водою з миски й лише тепер згадав про зароблену монетку, яку весь цей час стискав у лівій руці. Срібний круглячок був укритий липкою рідиною. І Тобіас спробував відтерти його від крові.

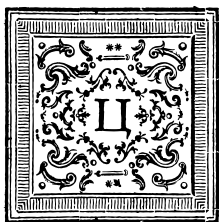
Крізь розмазану буру пляму зі срібної монети на хлопчика суворо дивився Саксонський Марс: покійний курфюрст Йоганн Георг III, батько Фрідріха Августа, або ж Августа Сильного, курфюрста Саксонського та короля Польського. [II]

Саме за царювання останнього, теплої сонячної неділі 14 вересня 1727 року від Різдва Христового, найгіршого дня в житті тринадцятирічного Тобіаса Сезена, почалася ця історія.

А вночі до хлопчика прийшла фея...

2

ЦІЛИЙ тиждень лив дощ, і вулиця Кассет, на якій стояв будинок, або, як французи називали його, «отель», повноважного посла королівства Польського та курфюрства Саксонського при дворі Людовика XV, таємного радника графа Карла Генріха фон Гойма, стала непрохідною річкою.

Низькі сіро-фіолетові хмари перетворили ранок на глибокий вечір, а сірі обшарпані будинки та смердючі вулички, які й у гарні літні дні не дарували втіхи, остаточно зробили улюблений графів Париж схожим на темну клоаку. Та все ж саме ця просякнута вологою неділя 14 вересня 1727 року від Різдва Христового стала найкращим днем у житті графа фон Гойма.

Рано-вранці прискакав гонець із Варшави, привіз указ короля Августа про нагородження графа

орденом Білого Орла та самий орден: на блакитній шовковій стрічці золотий мальтійський хрест із викритим білою емаллю орлом посередині. Найперше Карл Генріх піднявся до спальні, де з портрета роботи Гіацинта Ріго усміхався йому молодий чоловік із пещеним обличчям, носом із горбинкою та розумними карими очима. Молодий граф уперся лівою рукою в бік, а правою вказував кудись уперед і вниз — як і належить майбутньому вельможі. На голові в нього була модна перука: від середнього проділу спадало довге хвилясте волосся (перуки з локонами на ту пору в Парижі вже відійшли в небуття).

На молодому чоловікові були позолочені обладушки й поверх них — блакитний плащ, підбитий леопардом. Граф був підперезаний мечем, а поруч на камені стояв шолом. Меч і шолом указували на військову кар'єру, на неї натякала й леопардова шкура на плащі — символ безстрашності й відваги. Звідки було тоді знати молодому аристократові, що на нього очікує інший шлях? Художник змалював войовничого юнака у скелях, на тлі затягнутого хмарами чи то світанкового, чи то призахідного

неба. Синє визирало з-під брунатного лише над лівим плечем графа, де на картині здалеку виднілася далека гора, а на ній — кілька дерев.

Тридцятитрьохрічний вельможа дивився на свого двадцятирічного двійника, подумки припасовуючи до картини новий орден. Широка муарова стрічка майже цілком накриє обладунки, та нічого не вдієш.

Граф послав слугу за особистим секретарем, який негайно з'явився.

— Крістофе, відвези портрет пану Ріго й попроси його домалювати на ньому орден, — розпорядився граф.

— Слухаюся, ясновельможний пане, — уклонився миловидий, стрункий, невисокий на зріст юнак і попрямував до виходу, готовий виконувати доручення.

— Почекай! — усміхнувся граф. — Поспішаєш як завжди.

Молодик почервонів.

— Орден візьми із собою та залиш Ріго до завтра, але не довше: уранці я їду до Фонтенбло й маю намір предстати перед королем із ним, — додав

граф. — Утім, художник такі вже малював і знає їхній вигляд.

Ріго написав портрет молодого Карла Генріха 1714 року, а наприкінці року Париж і Версаль відвідав суверен графа, король і курфюрст Август Сильний. Він приїхав із сином, вісімнадцятирічним наслідним принцом Фрідріхом Августом — останній, як і належить молодому аристократові, вирушив у грандтур Європою. Граф був на два роки старший за принца, вже закінчив свою мандрівку й оселився в Парижі, який припав йому до душі, і король Август довірив молодого принца турботам Карла Генріха.

Перед від'їздом короля граф Гойм представив своєму суверенові та його синові Гіацинта Ріго. Майстерня молодого художника була заставлена портретами різного ступеня готовності, на яких був зображений увесь двір Версалю, а також найсвітліші особи Європи та їхні сановники: королі, королеви, дожі, наслідні принци, герцоги, кардинали, маркізи та графи, єпископи, курфюрсти, академіки, відомі письменники й актори театру. Якщо ваш портрет не написав Гіацинт Ріго, в очах дворів Європи ви не існували. Август Сильний і Фрідріх

Август замовили художникові портрети. Королю дісталися вороновані обладунки, горностаї і сиве волосся до плечей. Сина художник зобразив із маршальським жезлом і в червоному шовковому плащі, підбитому горностаєм, як належить принцові крові. Арапчєня подавало Фрідріху Августу шолом із різнобарвним пір'ям. Вдалині, під небом, на якому розходилися хмари, як і на портреті графа, видно було будиночок на горі та дерева: такою, вочевидь, великий Ріго уявляв Саксонію. Утім, такими ж будиночками та деревами художник удостоював італійських вельмож, австрійських сановників і північних королів. І на королі, і на його спадкоємцєві були блакитні стрічки з орденом Білого Орла.

Принц Фрідріх Август був тоді прихильно прийнятий Людовиком XIV, королє імпонувало, що молодий саксонець прийняв католицтво. Спадкоємцю курфюрстського престолу надали апартаменти у Версалі, на його честь дали обід. Принц із наближеними, серед яких був і граф Гойм, брали участь у костюмованих балах і насолоджувалися прогулянками, прийомами та дієствами при дворі, а ввечері – ілюмінацією, яку засвічували над ставками

Версальського парку королєвські оберфєєрверкєри. Принц покращив свою французьку, яку вивчав колись із вихователями, і невдовзі здійснив мандрівку королєвством. Вони з графом Гоймом, позашлюбним сином короля Моріцом Саксонським і іншими молодими саксонськими вельможами відвідали Бордо, Тулузу, Каркасон, Марсель і Ліон. Поїздка у спогадах Карла Генріха досі була вкрита пєленою смутку: у Каркасоні графа наздогнала новина, що бідолашна Шарлотта, із якою були пов'язані юнацькі плани на ідилічний союз, померла від віспи – бича європейської аристократії. Граф Гойм, який у рамках свого грандтуру відвідав німецькі двори в Гамбурзі, Ганновері та Берліні, вже від вісімнадцяти років користувався популярністю в жінок, його вважали галантним кавалером і нагородили епітетом «незрівнянний». При дворі герцога Лотаринзького Леопольда Карл Генріх навчався фехтування та їзди верхи у знаменитій Академії, а у вільний час вони із Шарлоттою гуляли гравійними стежками – копіями доріжок Версалю – та галявинами парку за недобудованим герцогським палацом і мріяли, як житимуть разом, на кшталт улюблених

героїв модних романів. Відтоді як юний граф покинув двір у Люневіль та переїхав до Лондону, а далі — до Парижу, дівчина згасала від самотності й суму, як висохла троянда, яку подарувала на прощання коханому.

Безтурботність бастарда польського короля різко контрастувала з меланхолічним настроєм Карла Генріха. Граф Моріц Саксонський щойно одружився і в мандрівці віддавався втіхам, весело тринькав направо й наліво посаг своєї молодої та вже набридлої дружини. Принца ж, який провів юність при дворах у Дрездені та Варшаві, під час подорожі у Франції вразили не бачені ним досі злидні: «Невже ж і в Саксонії є місця, де люди живуть у такій бідності? Освіченому правителю передусім слід турбуватися не про власні розваги, а про тих, кого доля та Господь доручили його владі», — сказав принц Карлу Генріху.

Граф Гойм служив тоді секретарем посольства й мешкав в отелі Моден на вулиці Жакоб, на тій самій вулиці знімав будинок Моріц Саксонський, який збирався вступити на службу до короля Людовика. Тринадцять років тому обидва графи у поч-

ті принца Фрідріха Августа брали участь у королівських ловах. Старий король уже не їздив верхи й полював із коляски, поруч із ним сиділа Мадам Палатін, удова герцога Орлеанського, молодшого брата Людовика XIV. Король брався за рушницю дуже рідко й влучав іще рідше, а герцогиня стріляла влучно й опісля кожного вдалого пострілу голосно крякала та задоволено ляскала собі по товстих стегнах: виказувалося німецьке походження Мадам. Придворні невдоволено обмінювалися поглядами.

Карл Генріх лише відкривав для себе Париж. Він навідувався до салону мадам де Ферріоль, де в нього було власне місце біля каміна, і до салону її сестри, мадам де Тансен, де познайомився з академіком Фонтенелем і лікарем Аструком. У мадам де Мімеур і в нещодавно померлого Великого пріора Франції герцога Вандомського молодий граф Гойм потрапив на гострий язик Аруе — згодом вони стали друзями, у палаці горбаня де Конті встиг побачити абата де Шольє, познайомитися з герцогом де Рішельє та взяти участь у фінансових махінаціях шотландця-денді Ло, що в кілька разів збільшило

його статки. Відтоді і старий король, і Мадам, і принц Конті, і Шольє, і Ло померли, і гроші пішли: перетворилися на коштовні книжки, картини, бронзу та порцеляну.

Секретар фон Гойм провадив нічний спосіб життя. Після пізнього сніданку він займався написанням листів: французьким друзям і знайомим дамам, родичам до Німеччини та Лондону, першому міністру фельдмаршалу фон Флеммінгу до Дрездена. Карл Генріх умів і любив писати, і для кореспондентів його листи із характеристиками придворних були енциклопедією життя французького двору. А 1719 року, коли помер посол граф фон Сум і камергер Гойм у рангу посланника посів його місце, листи-звіти Карла Генріха про політичні інтриги читали вже сам Август Сильний і його послы при європейських дворах. Король вважав листи дотепними, хоч і недостатньо короткими. У другій половині дня граф здійснював офіційні візити або приймав удома французьких вельмож, вечори проводив, вечеряючи з друзями або в інтелектуальних бесідах у модних салонах. Карл Генріх повертався додому вночі, перевдягався в домашній

халат і йшов до бібліотеки, де присвячував кілька годин книгам. Від мерехтіння свічок очі сльозилися та боліли, але граф, напружуючи їх, продовжував читати й робити нотатки на берегах.

Цієї неділі граф Гойм вирішив нікуди не їздити, і, як з'ясувалося, даремно. Не встиг Крістоф вирушити з орденом до Ріго, як дворецький приніс новину: повернулася карета, що її Карл Генріх місяць тому посилав до Відня, до принца Савойського. На передку старомодного батькового тарантаса сидів кучер, на зап'ятках стояв слуга, а на сидінні карети лежав загорнутий від вологи у просмолену парусину грубий фоліант.

Цю книгу граф Гойм побачив 1718 року, коли перебував на переговорах про Четверний союз між імператором, англійським і французьким королями та об'єднаними провінціями. Останнього дня принц дав вечерю і бал у своєму Міському палаці у Відні, де похвалився колекцією картин і величезною бібліотекою: у ній були два примірники старовинного манускрипту. Відтоді Карл Генріх багато разів писав Євгенію Савойському, сподіваючись умовити того розлучитися з однією із книг, і по

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ